ЗМІСТ

Повернення Зофії Рокосовської

КУПИТИ

Переглянути та купити книгу на **ridmi.com.ua**

Про книгу

Автор знайомить читача зі святами, обрядами, піснями, віруваннями, методами лікування, казками, загадками, які були записані у селі Юрківщина Звягельського повіту Волинської губернії (нині Новоград-Волинський район Житомирської області) у середині XIX ст. Зофією Рокосовською.

В.Д. Дідух

ПОВЕРНЕННЯ Зофії Рокосовської

Валерій ДІДУХ

ПОВЕРНЕННЯ ЗОФІЇ РОКОСОВСЬКОЇ

POWRÓT ZOFJI ROKOSSOWSKIEJ

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

Дідух В.
Повернення Зофії Рокосовської. Powrót Zofji Rokossowskiej. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 112 с.

ISBN 978-966-10-7479-7

Автор знайомить читача зі святами, обрядами, піснями, віруваннями, методами лікування, казками, загадками, які були записані у селі Юрківщина Звягельського повіту Волинської губернії (нині Новоград-Волинський район Житомирської області) у середині XIX ст. Зофією Рокосовською.

Видано за фінансової підтримки
Тернопільської обласної адміністрації
та Тернопільської обласної ради

Îõîðîíÿºòüñÿ çàêîíîì ïðî àâòîðñüêå ïðàâî.
Æîäíà ÷àñòèíà öüîãî âèäàííÿ íå ìîæå áóòè â³äòâîðåíà
â áóäü-ÿêîìó âèãëÿä³ áåç äîçâîëó àâòîðà ÷è âèäàâíèöòâà.

ЗАГАДКОВА ЗОФІЯ РОКОСОВСЬКА

Ім’я Зофії Рокосовської (вона полька за національністю) — видатного етнографа Волині другої половини XIX ст., не згадується у жодному фольклористичному словнику. Про неї немає жодної згадки й у польських енциклопедіях, лише в Енциклопедії Українознавства (Т. 7. — Львів, 1998 р., перевидання в Україні) згадується її ім’я. Цей факт вражає, адже саме Софія Рокосовська записала транслітерацією (українська мова передана польськими літерами) у с. Юрківщина Звягельського повіту Волинської губернії (нині Новоград-Волинський район Житомирської області) близько 450 обрядових, ліричних, колискових і баладних пісень, близько сотні казок, описала обряди, вірування краян, рослинний світ місцевості та його лікувальні властивості. Зібраний нею фольклорний матеріал займає обсяг близько 400 друкованих сторінок. Чи є ще на Україні село, яке удостоїлося такої ж честі, як Юрківщина?

Наведемо найвизначніші праці дослідниці: «Wesele i piesni luda Jurkowszczyzny w pow. Zwiahelskim na Wolyniu. «(Zbior wiadomosci do antropologii krajowej. — Krakow, 1883. — t. 7. — 150–243)», «O swiecie roslinnym, wyobrazenia wierzenia i podania ludu we wsi Jurkowszczyzny» (там само, т. XIII, с. 183,199.) і с. 14–118, т. I, II.), «Bajki ze wsi Jurkowszczyzny» (Materyaly antropol., archeol., etnogr. 1897, t. 7. s. 14–118.).

Зофія Рокосовська зростала у родині поміщиків Рокосовських, власників села Юрківщина, де, за переписом 1911 року, було 162 хати і проживало 565 жителів. Родина Рокосовських володіла 977 десятинами землі. Господарство вела Фекла Рокосовська, бо її чоловік Болеслав, який побудував у селі дерев’яну каплицю, постійно у своєму маєтку не проживав.

Їхній син, Людвіг Рокосовський, брав активну участь у підготовці до видання визначної пам’ятки польської краєзнавчої літератури, вершини її досягнення XIX ст.— «Slownik Geograficzny…». У словнику містяться його статті про місто Звягель і села Звягельського повіту. Укладачі словника згадують і про деякі праці Зофії Рокосовської.

Станіслав Міхалський, згадуючи своє навчання у м. Рівному впродовж 1874–1881 рр., відзначав, що в ті часи учасником прогресивного руху польської молоді була там і панна Зофія Рокосовська.

Промінчик світла на вивчення життєвої дороги Зофії Рокосовської пролив і Волинський Єпархіальний вісник: «На свято Покрови (14. X. 1905 р.) дочка поміщика с. Юрківщина Зофія Рокосовська, римо-католицького віросповідання, пожертвувала 140 руб. на встановлення іконостаса в місцевій церкві».

Оце, на превеликий жаль, і все, що ми знаємо про життя невтомного етнографа Волині Зофії Рокосовської.

Дослідження Зофії Рокосовської були опубліковані у виданнях Антропологічної комісії Краківської академії наук, у журналах «Вісла» (Краків) і привернули увагу І. Франка, В. Гнатюка, Й. Коперніцького, Ф. Крауса, М. Сумцова. А через століття до її праць звернулась І. Коваль-Фучило — співробітник відділу фольклористики інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського.

Зофія Рокосовська донесла до нас через віки тодішню мову краян, зберегла для нас тонкощі їхнього духовного світу.

РІЗДВЯНІ СВЯТА

Різдвяними святами вважалися всі дні від Божого Народження (6 січня) до Водохреща (19 січня).

А) Святий вечір перед Божим Народженням називався Першою Вілією. Головним обрядовим дійством Першої Вілії була вечеря, на яку подавали багато різноманітних пісних страв: рибу, печені пироги з квасолею та маком, а також кутю, яку готували у великому горщику так, аби її вистачило на три дні. На Вілію кутю заправляли медом, а в наступні дні її їли з молоком чи з салом. Під час вечері господар першу ложку куті клав на підвіконня, де вона залишалася впродовж трьох днів і запрошував мороз на вечерю: «Морозе, Морозе, ходи з нами вечеряти, но не поморозь нам ні ягнят, ні телят, ні лошат, ні пашні, ні гарбуз, ні пасіки». Чоловіки підкидали кутю з медом угору, а чия прилипала до стелі, у того буде кращий медозбір. Після вечері під сніпком, що стояв на одному з кутів стола, ставили горщики з кутею і душениною, тобто вареними сушеними плодами, щоб не залишалася кутя самотньою удовицею.

Б) Вілію перед Новим роком називали Щедрим або Багатим вечором. Вечеря цього дня могла бути як пісною, так і скоромною — це залежало від дня тижня, на який вона припадала.

Ворожіння і забави були неодмінними супутниками цього вечора. Наведемо деякі із численних ворожінь. Дівчина викрадала із горщиків, у яких мали варити їжу, три жмені круп, готувала з них кашку, ставила її на розі плоту чи на току під стіжком і гукала: «Вийшла з лемішкою, чиєю буду невісткою, доле гу-у!». Тоді уважно прислухалась: із якого боку на її слова відгукнеться луна, у ту сторону вийде заміж.

Звертали увагу і на те, скільки цієї каші, звареної дівчиною для долі, з’їдено. Якщо наступного дня виявлялося, що кашу виїли повністю, то чоловік буде злим, якщо ж частково — добрим, а коли каша лишалася зовсім недоторканою, то цього року вона заміж не вийде. Кожна з дівчат вважала, що в тій стороні вийде заміж, з якого боку півень заспіває, загавкає пес або скрипне «журавель» над колодязем у загаданий час.

Серед забав були популярними такі: дівчата наввипередки позначали

соломою дорогу від хати дівчини до парубка, з яким вона любиться; хлопці обмінювали ворота із дворищ закоханих, щоб зранку всі дізналися про їхні стосунки. Також молодь викрадала один у одного різні речі, які пізніше дівчата викуповували за гарбузове насіння, а парубки — за горілку чи пиво.

В) Напередодні Водохреща («Водяної Вілії») упродовж дня краяни не вживали їжі, а лише ввечері пили освячену воду. Її нікому не давали пити із пляшки, бо вважали, що тоді той, хто п’є, може втратити силу. Наступного дня воду, принесену з річки чи ставка, лили до діжки і до криниці. Господар, зробивши кропило з колосків зі снопа, який стояв на покуті, взявши хлібину, обходив своє господарство, окроплюючи все свяченою водою. Те кропило зберігали за образом до Нового року, а сніп і сіно ділили між усією худобою, окрім овець, перевесло ж від снопа і залишки сіна господині зберігали для корів на час отелу.

Місце, де стояв сніп, а інколи і цілу хату, господиня, перед приходом попа з колядою, білила. Дівчата для освячення готували кужіль, шиття чи тканину.

Від Божого Народження і до Водохреща не можна було молотити і, особливо, щось рубати, бо приплід худоби від того міг би мати фізичні вади — народитись без ноги чи без вуха. Жінки у цей час не прали і не пряли, а вечорами не варили їжі, лише святкували. Особливо пильно цього дотримувались вагітні жінки, щоби новонароджена дитина була здоровою.

Г) У перші дні свят старші люди ходили колядувати до родичів і до місцевого священика. Дівчата і парубки збиралися у громади, обходили хати односельців, колядуючи на церку; зібрані гроші віддавали священикові, а пироги, ковбасу і сало з’їдали самі.

Увечері напередодні Нового року малі діти під вікнами хат співали коротенькі колядки, які називали щедрівками, за що їм давали пироги чи копійки. У перший день Нового року діти, набравши у батьківські рукавиці зерна, ходили по хатах і, посипаючи ним, казали: «Роди, Боже, жито, пшеницю, всяку пашницю».

Коляди були трьох видів: перші, у яких в основному співали про народження Христа, звертаючись до господаря чи домочадців; другі, у яких зверталися конкретно до особи з особливим епітетом: «Красна панно» чи «Красний паничу» та треті, розважальні пісні, які не мали

жодного стосунку до свята, найчастіше їх співали напідпитку. Кожна коляда починалася з прохання про дозвіл колядувати.

ЗАПУСТИ

Заміжні жінки у Запусний четвер перед Великим постом збиралися разом «ховати діда», якого відкопували на Великдень, причому це робили весело, під час особливого бенкету.

На вечорницях, під виглядом шиття і прядіння, відбувалися забави і співи дівчат разом із парубками.

У кінці запустів хлопці купували дівчатам горілки, меду чи пива, а ті, у свою чергу, на Великдень дарували хлопцям крашанки та писанки.

ВЕЛИКИЙ ПІСТ

Упродовж Великого посту заборонялися будь-які розваги, вечорниці та співи. Усі ходили в темному одязі, а дівчатам заборонялося носити коралі, стрічки чи віночки. Хоча пора була б і найтеплішою, що бувало досить часто, жодних співів, забав на вулиці не відбувалось, окрім гойдання на дошці. На дошку, покладену на круглий колодязь, ставали з обох сторін дівчата і, переважуючи одна одну, високо підстрибували. Деякі із них уміли при тому «шити черевички», тобто підскочивши, перебирати в повітрі ногами.

Останні чотири тижні Великого посту мали такі назви: 4-тий — Середопісний, 5-тий — Похвальний, 6-тий — Білий, 7-мий — Вербний. Після Середопісного тижня починалися великодні сповіді. Великодня сповідь відбувалася так: спочатку у священика потрібно було записатися на сповідь, при чому робили якусь замовлену роботу, увечері приходили на вечірню службу, а вже наступного дня на заутреній службі сповідалися. Від купленої проскурки відламували частину для освячення, а решту після причастя приносили додому і ділили між членами родини.

Протягом Великого посту у хатах лунали лише побожні великопісні співи, які виконували переважно заміжні жінки.

У Вербну неділю, ударяючи зустрічних галузками верби, промовляли: «Верба б’є, не я б’ю, за тиждень Великдень. Будь здоров, як вода, будь багатим, як земля». Ту гілочку, якою ударяли когось, не ставили за образ, а найчастіше її стромляли у землю, і якщо вона приймалася, то у тому вбачали гарну ознаку. Господарі під час грози з галузками верби обходили садибу і, щоб дим розвіяв хмари, частинки гілочок кидали у піч.

ВЕЛИКИЙ ТИЖДЕНЬ (БІЛИЙ ТИЖДЕНЬ)

Перший день останнього тижня Великого посту називали Білим понеділком, вівторок і середа називалися Поклонними, бо всі йшли до церкви і били там поклони. У Чистий четвер полум’ям принесеної із церкви свічки викопчували хрести на дверях і середині хатньої балки, на господарських будівлях.

Цього дня селяни перед сходом сонця купалися у річці і в ставках, щоб позбутися чи уникнути хвороби.

У Велику п’ятницю не готували їжі, навіть немовлятам замість грудей давали «куклу», зроблену з хліба. Господині розчиняли тісто на паску, яку пекли у суботу зранку, перед початком цієї роботи вони хрестилися і свяченою водою кропили діжу чи ночви, у яких мали місити тісто. Щоби паска вдалася, процес її випікання супроводжувався різними замовляннями і пересторогами. Упродовж Великодньої суботи люди не спали і в хатах горіли свічки.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ